

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 28 (2019),
BR. 3,
STR. 545-555

PRIKAZI

bila dio jugoslavenske države, dio problematike koja je navedena u radovima tiče se i hrvatskih krajeva (Baranja), osobito pitanja granica, problema "dovlasništva", pa će stoga, bez obzira na to što su teme studija srpsko-mađarski odnosi, hrvatski povjesničari naći korisne i upotrebljive podatke i za svoja istraživanja. Budući da je knjiga pisana na temelju primarnih i sekundarnih izvora istraživanima u raznim arhivima, kao i na temelju mađarske, srpske i strane literature, u kojoj je autor sagledavao probleme u širem kontekstu odnosa među europskim državama, studije objavljene u knjizi predstavljaju važan doprinos u proučavanju povijesti jugoslavenske države u međuratnom razdoblju, pa je zato preporučujem hrvatskoj znanstvenoj zajednici, jer pruža nove uvide u ne tako davnju prošlost koja je jednim dijelom bila i dio hrvatske povijesti.

Ljiljana Dobrovšak

doi:10.5559/di.28.3.10

**Elissa Bemporad,
Joyce W. Warren (Ur.)
WOMEN AND
GENOCIDE:
SURVIVORS, VICTIMS,
PERPETRATORS**

Bloomington: Indiana University Press, 2018.,
344 str.

Iana Kershaw u svojem nedavnom djelu o povijesti Europe u prvoj polovini XX. st. navodi kako je Drugi svjetski rat bio "kulminacija epohalne katastrofe" i "potpuni

raspad europske civilizacije". Kershaw se u istom djelu osvrće na civilne žrtve toga "totalnog rata", navodeći kako su bačene u "beznadnu jamu nehumanosti". Slijedeći takvo promišljanje o žrtvama Drugoga svjetskog rata, nameću se mnoga pitanja o tome je li po brutalnosti i "totalnom nasilju" bio jedinstven u usporedbi s drugim ratovima prije ili nakon njega. Pitanje je nadalje koje su skupine stanovništva bile "žrtve", a koje "počinitelji" u tom ratu. Ne želeći ulaziti u daljnje propitkivanje "jedinственosti" Drugoga svjetskog rata u usporedbi s drugim ratovima, ističe se potreba fokusiranja na jednu skupinu žrtava rata, a to su žene.

Elissa Bemporad i Joyce W. Warren uredile su knjigu *Women and Genocide: Survivors, Victims, Perpetrators* u kojoj je objavljeno 15 radova, odabrana bibliografija i kazalo. Joyce W. Warren u Predgovoru ističe znanstveno-istraživačku zanemarenost pitanja položaja žena u istraživanju genocida kao žrtava ili počinitelja genocida. Zatim navodi kako je cilj knjige objasniti zašto su djevojke i žene bile objekt mržnje, čime bi se otvorio razgovor o boljem razumijevanju mizoginije u prošlosti i sadašnjosti.

Elissa Bemporad napisala je uvodni tekst naslovljen "Memory, Body, and Power: Women and the Study of Genocide" ["Sjećanje, tijelo i moć: žene i istraživanje genocida"] u kojem je nastojala objasniti isprepletenost roda, etniciteta i klase u tome kako žene doživljavaju genocid. Nadalje navodi kako je biološka priroda ženskoga tijela, posebice sposobnost rađanja, često meta seksualnoga nasilja za vrijeme rata i genocida, tako se masovna silovanja često rabe u prvoj fazi uništenja neprijateljske grupe i kao sredstvo etničkoga čišćenja. E. Bemporad ističe kako je cilj ove publikacije bolje shvatiti vezu između mizoginije i genocidnoga nasilja u društvima, tj. istražiti međupovezanost iskustva žena u genocidnom i postgenocidnom društvu, te istražuje višeznačnu ulogu žena u genocidnim kontekstima.

Radovi u knjizi kronološki su strukturirani. Andrea Smith u prvom radu "The Gendered Logics of Indigenous Genocide" ["Rodna logika genocida nad starosjediocima"] analizira rodno nasilje kao dio strategije genocida nad američkim Indijancima. Autorica analizira dinamiku u odnosu između doseljeničkoga stanovništva prema starosjedilačkom (indijanskom) stanovništvu na području današnjih Sjedinjenih Američkih Država i Kanade. Tako navodi pitanje potiskivanja vjerskih (kulturnih) običaja i jezika kod autohtonoga stanovništva te s njim povezana pitanja neodgovarajuće zdravstvene zaštite te fizičkoga i seksualnoga zlostavljanja, što je sve oblikovalo genocidnu politiku većinskoga (doseljeničkoga) stanovništva.

Elisa von Joeden-Forgey u radu "Women and the Herero Genocide" ["Žene i genocid nad Hererima"] piše o manje poznatom genocidnom stradanju pripadnika naroda Herero u njemačkoj kolonijalnoj jugozapadnoj Africi od 1904. do 1907. Autorica se posebno usredotočuje na genocidne obrasce nasilja tamošnjih njemačkih kolonijalnih vlasti nad ženama Herera, navodeći kako su sami počinitelji bili pod utjecajem propagande koja ih je hiperseksualizirala, što je dovodilo do "brutalizacije" zločina nad njima. Kontekst takva nasilja objašnjava se činjenicom da je tada postojala raširena njemačka kolonijalna praksa seksualnoga nasilja, zbog čega je, djelomično, i izbila anticolonijalna pobuna Herera. Autorica opisuje ustroj koncentracijskih logora u kojima se eksploatirala radna snaga Herera i pritom se provodili seksualni zločini nad njihovim ženama. U radu se analiziraju strategije preživljavanja među ženama Herera, posebice za vrijeme masovnih silovanja u koncentracij-

skim logorima, poput skrivanja djece u improviziranim drvenim kolibama i slično.

Donna-Lee Frieze u radu "Arshaluys Mardigian / Aurora Mardiganian: Absorption, Stardom, Exploitation, and Empowerment" ["Arshaluys Mardigian / Aurora Mardiganian: Apsorpcija, slava, eksploatacija i osnaživanje"] nastoji analizom života američke glumice Aurore Mardiganian, koja je preživjela genocid nad Armencima u Prvom svjetskom ratu, istaknuti kako su se nasilje nad ženama i politika "genocidne biološke apsorpcije" prenijeli na film. Upravo iskustvo glumičina preživljavanja pokazuje razmjere posebnoga rodnog genocidnog uništavanja. Autorica navodi kako je "genocidno silovanje" poseban zločin koji se razlikuje od silovanja jer se provodi kao namjeran proces uništenja određene skupine stanovništva.

U sljedećem radu, "'Hyphenated' Identities during the Holodomor: Women and Cannibalism" ["Identiteti 's crticom' za vrijeme Holodomora: žene i kanibalizam"], Olga Bertelsen piše o položaju Ukrajinki u vrijeme sovjetske (Staljinove) politike umjetno stvorene gladi (Holodomor / Gladomor) iz 1932. i 1933. na području Ukrajine. Temeljem interdisciplinarnog istraživanja autorica ističe katastrofalne posljedice te politike na položaj tamošnjih žena potisnutih u socijalnu izolaciju. Tako su Ukrajinke za vrijeme Holodomora bile žrtve mučenja, izgladnjivanja, batinanja i silovanja, koje su provodili tamošnji državni činovnici (boljševici). Takvo nasilje nad ženama imalo je korijen u određenim tradicionalnim (patrijarhalnim) stereotipima i predrasudama prema ženama, koje su smatrane inferiornijima i podložnima muškarcima. Autorica spominje mnoge slučajeve nekrofilije i kanibalizma na tom području kao posljedicu navedene sovjetske politike.

Marion Kaplan u radu "Gender: A Crucial Tool in Holocaust Research" ["Rod: ključan alat u istraživanju holokausta"] navodi kako je rod bio presudan u preživljavanju Židova za vrijeme holokausta. Tako su nacisti najprije napali Židove, uništavajući njihove karijere i poslove, a za-

tim ih zatvarali i deportirali u logore. Tako je teret preživljavanja pao na židovske žene i majke, koje su u početku nacističkih progona i njihove politike diskriminacije bile sklonije bijegu nego ostanku u tadašnjoj Njemačkoj. Osim toga, Židovke su tada preuzimale muške uloge u preživljavanju, čime je upravo rod postao važan u sjećanju na stradanje.

Wendy Lower u radu "German Women and the Holocaust in the Nazi East" ["Njemice i holokaust na nacističkom Istoku"] analizira podrijetlo, ponašanje i identitet onih Njemica koje su sudjelovale u nacističkom genocidu, bilo kao dio SS-ovih jedinica na okupiranim istočnim (sovjetskim) područjima ili su sudjelovale u zločinima izvan logorskoga sustava (npr. kao tajnice koje su slale izvještaje, naredbe i sl.). Autorica navodi kako su Njemice u nacističkom socijalnom sustavu činile osjetan dio nacionalne kohezije i dio elite na nacističkim okupiranim istočnim područjima. Tako su bile dio sustava mučenja i ubijanja navodno rasno inferiornijega stanovništva.

Michelle Kelso u radu "Romani Girls: Resiliency and Caretaking during the Holocaust in Romanian-controlled Transnistria" ["Romske djevojke: Otpornost i skrbništvo za vrijeme holokausta u rumunjskoj Transnistriji"] piše o tome kako su romske djevojke koje su rumunjske vlasti deportirale u Transnistriju primjenjivale razne strategije preživljavanja. U radu je posebno istaknuto pitanje destrukcije i traume koje su Romkinje morale podnijeti kao pripadnice marginalizirane etničke skupine.

Bina D'Costa u radu "Birangona: Bearing Witness in War and 'Peace'" ["Birangona: svjedočanstvo u ratu i 'miru'"] analizira položaj žena za vrijeme ratnoga sukoba u Bangladešu na početku 1970-ih,

kada je više od 200 000 žena bilo žrtvom seksualnoga zlostavljanja, mučenja i ubijanja. Ti su događaji bili potisnuti iz povijesnoga pamćenja sa svakom promjenom vlasti, a sjećanje na zločine zadržavalo se na mikrorazinama, kod pojedinih osoba. Treba imati na umu da "Birangona" na bengalskome znači "ratna heroína", a tako je Vlada Bangladeša nazvala i žene silovane za vrijeme navedenoga ratnog sukoba, ali i one koje su aktivno sudjelovale kao vojnike i političke aktivistice.

U radu "Very Superstitious: Gendered Punishment in Democratic Kampuchea, 1975–1979" ["Vrlo praznovjerno: Rodno obilježeno kažnjavanje u Demokratskoj Kampuciji 1975. –1979."] Trude Jacobsen analizira položaj žena koje su bile žrtve politike Crvenih Kmera, posebice u sustavu izgradnje novoga revolucionarnog društva. U tom kontekstu vlasti su nastojale kontrolirati žensku seksualnost, podčiniti ih muškarcima, organizirati prisilne brakove, a pritom su se silovanje i mučenje rabili kao sredstva represije nad ženama. Vlasti su oštro kažnjavale izvanbračnu seksualnu aktivnost, čak i smrću.

Victoria Sanford, Sofia Duyos Álvarez-Arenas i Kathleen Dill u radu "Sexual Violence as a Weapon during the Guatemalan Genocide" ["Seksualno nasilje kao oružje tijekom genocida u Gvatemali"] analiziraju genocidno stradanje Majanki za vrijeme rata u Gvatemali početkom 1980-ih. Mnoge od njih bile su tada silovane, otete i iskorištene kao seksualno roblje, što autorice smatraju dijelom vojne strategije uništenja majanskoga stanovništva u korist euroameričkih elita. Autorice navode kako žene postaju žrtvama i primarnim metama seksualnog nasilja kada se određena skupina definira kao neprijateljska ili, drugim riječima, ciljano seksualno zlostavljanje žena je, prema mišljenju vojnih stratega, usmjereno prema destabiliziranju ili uništenju određenoga društva. U navedenom sukobu Majanke su bile grupno silovane i one su nastojale zaštititi svoje kćeri od silovanja. Autorice nadalje ističu kako su se gvatemalski vojnici služili silovanjem

kao načinom međusobnoga povezivanja i kao sredstvom uništenja civilnoga stanovništva.

Georgina Holmes u radu "Gender and the Military in Post-Genocide Rwanda" ["Rod i vojska u postgenocidnoj Ruandi"] piše o položaju žena u Ruandi koje žele pristupiti vojsci. Za vrijeme građanskog rata u Ruandi 1994. žene su bile žrtve silovanja, nasilja, prisilnih brakova, a bile su i otimane, zatvarane i mučene. Autorica piše o tome da sadašnja autoritarna ruandska vlast nastoji uključivanjem žena u svoju vojsku pokazati društvenu koheziju i promicati politiku pomirenja nakon rata iz 1994. To se može shvatiti kao politika koja teži stvaranju "moderne Ruande", koja, između ostalog, uključuje aktivniju ulogu žena u politici i drugim društvenim strukturama. No autorica postavlja pitanje sudjeluju li spomenute žene na taj način i u učvršćivanju autoritarne vlasti, što po njezinu mišljenju predstavlja određeni "postkonfliktni paradoks".

Selma Leydesdorff u radu "Narratives of Survivors of Srebrenica: How Do They Reconnect to the World?" ["Narativi preživjelih iz Srebrenice: Kako se ponovno povezati sa svijetom?"] na temelju intervjua sa ženama iz Srebrenice koje su preživjele genocid iz 1995. analizira na koji su se način oblikovali narativi o tom genocidu. Autorica posebno apostrofira kako je činjenica genocida nad ženama u Srebrenici bila prešućena, zajedno s njihovom traumom, što pokazuje odbijanje službenih vlasti da taj zločin nad ženama priznaju.

Samuel Totten u radu "The Plight and Fate of Females during and Following the Darfur Genocide" ["Položaj i sudbina žena za vrijeme i nakon genocida u Darfuru"] piše o zločinima nad crnim Afrikan-

kama koje su na području Darfura od 2003. do 2009. počinile službena sudanska vojska i provladine milicije, poput Janjaweeda. Autor navodi kako je taj genocid prvi priznati genocid u 21. stoljeću, a u njemu je nestalo više od 300 000 ljudi. Za vrijeme genocida najteži je bio položaj crnih Afrikanki, koje su bile društveno i vjerski diskriminirane, a bile su žrtve sakaćenja genitalija, dječjih brakova i poligamije. Poseban oblik genocidnoga nasilja nad njima bilo je organizirano otimanje i iskorištavanje žena kao seksualnih ropkinja. Razmjeri genocidnoga stradanja spomenutih žena bili su utoliko veći što nakon tih zločina one nisu tražile medicinsku ili bilo kakvu drugu pomoć jer su se bojale da će ih društvo odbaciti.

Lisa David i Cassandra Atlas u radu "Grassroots Women's Participation in Addressing Conflict and Genocide: Case Studies from the Middle East North Africa Region and Latin America" ["Masovno sudjelovanje žena u rješavanju konflikta i genocida: primjer studija s područja Bliskog Istoka i Sjeverne Afrike te Latinske Amerike"] analizira djelovanje međunarodne ženske organizacije MADRE, čije se partnerske organizacije bave suočavanjem s ratom i genocidom među ženama, te pritom promiče i zagovara ženska ljudska prava. Tako se posebno analizira njezino djelovanje u Kolumbiji, Gvatemali, Iraku i Siriji, gdje nastoje podržati žene u borbi protiv genocida.

Znanstvena istraživanja jedini su način kako se treba pristupiti pojedinim povijesnim događajima, poput ratova i genocida. U ratovima ne stradaju samo muškarci, žrtve su i žene. Radovi u prikazanoj publikaciji pokazali su kako su žene često bile žrtve masovnih zločina, poput silovanja, mučenja i ubijanja, a sve kako bi se određena skupina manje reproducirala ili, drugim riječima, kako bi se dovelo do njezina uništenja. U nekim radovima opisuje se i sudjelovanje samih žena, što je nova dimenzija istraživanja položaja žena u genocidu. Ova publikacija, dakako, ne odgovara na sva pitanja odnosa genocida

prema ženama, no otvara mnoge aspekte te problematike, a sve s ciljem razumijevanja genocida i njegovih posljedica na društvo. Manjkavost ili slabost publikacije može se naći u tome što se ni u jednom radu detaljno ne analizira samo pitanje pojma genocida i kako se on rabio do danas u znanosti, politici i/ili širem društvu.

Danijel Vojak

doi:10.5559/di.28.3.11

Ivan Flis DISCIPLINE THROUGH METHOD Recent History and Philosophy of Scientific Psychology (1950–2018)

Freudenthal Institute, Faculty of Science, Utrecht,
2018., 218 str.

Ova knjiga iznosi opći (jer uključuje sva područja istraživanja), dugoročni (jer zahvaća razdoblje od kraja Drugog svjetskog rata do današnjice) te globalni (jer nije vezan uz specifične lokacije) povijesno-filozofski pregled razvoja suvremene znanstvene psihologije, uz osvrt na replikacijsku krizu koja je psihologiju potresala u prvoj polovici ovoga desetljeća. Prilikom čitanja pregleda, kako i sam autor ističe, na umu valja imati njegova osnovna obilježja: pregled je poglavito internalan, jer ga je pisao psiholog, odnosno stručnjak s područja znanosti koju opisuje, diskurzivan zbog zasnovanosti na lingvističkim prikazima u psihologiji te barem djelomično

pristran zbog utemeljenosti na engleskoj literaturi i dominantno američkoj psihologiji.

Iako su potonje pristranosti u neku ruku nepravedne prema ostalima, neameričkim psihologijama koje su se u to doba razvijale, autor kritički primjećuje realnost koja se u toj slici ocrtava, ističući ulogu američke psihologije u drugoj polovici prošloga stoljeća kao svojevrsnoga kanona, koji je, što u obliku primjerenosti i važnosti pojedinih tema, što u obliku primjerene metodologije i načina razmišljanja psihologa, stajao na razmeđu "znanstvenog" i "neznanstvenog". Pritom je "lokalnim" psihologijama, nerijetko tek u začetku, ostavljen jasan izbor – prikloniti se kanonu i "steći" naziv znanstvene metode ili odudarati od njega te ostati na rubu znanosti, daleko od prihvatanja i percipirane relevantnosti. Kao mjeru opsega dominacije američke psihologije autor navodi jednostavan i jasan primjer: većina velikih razdoblja u psihologiji (poput, primjerice, kognitivizma) odražava trendove koji su se pojavili u američkoj psihologiji, dok su drugdje bili tek marginalno zastupljeni, iako ih se nerijetko povijesno predstavlja kao globalne fenomene. Dok su se druge, u ranim razdobljima psihologije jake škole psihologije (poput ruske) zatvarale tijekom Hladnog rata, američki se kanon metodologije istraživanja i principa diseminacije dobivenih uvida nesmetano širio, ostavljajući jak trag na lokalnim psihologijama koje su ga usvojile, a i danas ga je nemoguće ne primijetiti, ako ni po čemu drugom – onda po pisanju referencija. Time je, po autorovu mišljenju, "Zapadna" psihologija povijesno zasjenila "Istočnu", dok je sve jača povezanost psihologije i marketinga, s obzirom na potencijalnu financijsku isplativost, u određenoj mjeri definirala koja područja i psihološki fenomeni jesu, a koja nisu, "relevantna", stavljajući praktičnu korist iznad epistemološkoga legitimiteta.

Nakon kraćeg osvrta na operacionizam, inferencijalnu statistiku, razvoj psiholoških konstrukata općenito te masovnu znanstvenu produkciju i njihove relevantnosti u povijesnom kontekstu i u su-